

TYÖVÄEN SIVISTYSLIITON ”AGRICOLA”: HJALMAR EKLUND, LIITON ENSIMMÄINEN SIHTEERI

Tero Tuomisto

VTM, kotiseutuneuvos, Helsinki

Työväen Sivistysliitto (TSL) perustettiin arkisena maanantaina, syyskuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1919. Silloin oli Helsingin Siltasaarella osoitteessa Sirkuskatu 3 sijainneessa sosialidemokraattisen puoluetoimikunnan toimistohuoneessa koolla viisi, useita työväenliikkeen järjestöjä edustavaa miestä. Sisällissodan muistot olivat edelleen vahvana mielessä ja mukana jokapäiväisessä elämässä. Porvarillinen kuningashaave oli haihtunut, ja tasavaltainen hallitusmuoto oli juuri heinäkuussa vahvistettu. Eduskunta oli lisäksi valinnut tasavallan ensimmäiseksi presidentiksi K. J. Ståhlbergin.

Tie TSL:n perustamiseen oli ollut pitkä. Sen varhaiset idut olivat ehkä jossakin Helsingin työväenyhdistyksen järjestämissä oppikursseissa 1880-luvulla. Kyseisenlaisen järjestön aikaansaamisesta oli keskusteltu jo edeltäneinä vuosina. Esimerkiksi SDP:n Tampereen puoluekokouksessa loka-marraskuun vaihteessa 1913 oli ollut esillä ehdotus, joka viittasi sivistystyötä tekevään järjestöön, mutta se ei vielä ottanut tulta.

Kuten tiedetään, ratkaisevan sysäyksen TSL:n perustamiselle antoi historian professori Väinö Voionmaa. Hänellä oli laajalti sivistysjärjestötaustaa niin raittustyön parista kuin Kansanvalistusseurastakin. Viisikymppisellä Voionmaalla oli monipuolista elämänkokemusta, ja vaikutteita hänelle oli kertynyt myös Oskari Tokoin senaatista kuohuvana vuonna 1917.

Voionmaa oli syvästi pettynyt vuosien 1917–1918 väkivaltaisuuksiin. Hänestä ”huligaanien ja hurjimusten” tekemät veriteot olivat

esimerkkejä ja seurausta siitä ”sysimustasta hengenpimeydestä”, mikä oli vallinnut ”pohjimmaisissa kansankerroksissa”.

Siihenastinen sivistystoiminta oli hänestä jäänyt puolitiiehen, epäonnistunut niin työväenliikkeessä kuin porvarillisellakin puolella. Voionmaan mukaan murhien kuvastamaa ”mätää” ei kuitenkaan saataisi poistumaan porvariston vaatimilla ”väkivaltaisilla leikkauksilla”.

Salkussa valmiit luonnokset

Voionmaan mukaan ”kaikista kauniista sanoista huolimatta” porvaristo ei kykenisi yksin suorittamaan tarpeellista yhteiskunnallista uudistustyötä. Nyt tarvittiin ”sellaista kansan kohoamista ja valistumista, jota voidaan saada aikaan ainoastaan henkilökohtaisesti vaikuttavalla työllä kansan syvimpään ja pimeimpään kerrosten omassa keskuudessa”, hän kirjoitti. ”Työväenliikkeessä täytyy jo vihdoinkin päästä alkuun suurisuuntainen ja syvä kulttuurityö.”

Voionmaan käsitys Suomen tilanteesta oli monella tavalla synkkä, mikä kuvastui esimerkiksi hänen kirjastaan *Suomen uusi asema*, joka julkaistiin vuoden 1919 alussa. Suuri käännekohta, valtiollinen itsenäisyys, oli hänen mielestään tuonut mukanaan myös valtiollisen hädän. ”Sisäisvaltiollisessa elämässämme riehuu mielellään puoluekiikko. Kansalaisyhteiskunta katkeeroittaa ennen kuulumatonta taantumusta ja hellittämätöntä valtiollisen vainon lietsoma viha.”

Kaikesta huolimatta hän halusi olla toiveikas: ”Pilvenpatsaana kansallinen usko kohoaa yli sitä ympäröivän mataluuden.” Hän katsoi

Hjalmar Magnus Eklund. Kuva: Työväen Arkisto.

velvollisuudekseen omistautua sosialidemokraattisen puolueen parissa ”tärkeään ja välttämättömään jälleenrakennustyöhön”.¹

Väinö Voionmaa sai uuden sivistysjärjestön perustamiseen syksystä 1918 alkaen käytännöllistä apua erityisesti sos.dem. nuorisoliitolta ja sen puheenjohtajalta Edvard J. Hämäläiseltä. Apua lupasi antaa myös kadulla sattumalta vastaan tullut nuorisoliiton toimitsija, sittemmin Uudenmaan sos.dem. piirisihteeri Mikko Ampuja. Myös Viaporista vapautunut toimittaja Yrjö Räisänen (pakinoitsija Sasu Punanen) oli nuorisoliittolaisena mukana aivan alkuvaiheista alkaen. Sittemmin työväenpankkimiehenä tun-

nettu filosofian maisteri Jonas Laherma oli hänkin alkuvaiheen keskustelukumppaneita.

Vuoden 1919 alussa nuorisoliitto muodosti erityisen valmistelevan toimikunnan, johon kuuluikin jo sitten laajemmalti työväenliikkeen eri tahojen edustajia. Valmistelut etenivät, ja lopulta lähetettiin tiedusteluja sekä kutsuja uuden järjestön perustamiseksi. Perustavan toimikunnan sihteerinä toiminut ylioppilas J. H. Vehkamäki muisteli myöhemmin, että Voionmaalla oli salkussaan valmiit luonnokset. Niitä tarvitsi vain seurata. Ja ilmiselvästi hänellä oli ennalta jo tieto siitä, että valtion taloudellista tukeakin oli saatavissa.²

Perustavassa kokouksessa Sirkuskadulla olivat paikalla sosialidemokraattisen puolueen nimeäminä edustajina kansanedustajat Väinö Voionmaa ja Mikko Ampuja sekä puoluesihteerit Taavi Tainio. Sos.dem. nuorisoliittoa edusti toimikunnan jäsen Hannes Räsänen ja Kulutusosuuskuntien Keskusliittoa sihteeri Väinö Hupli. Kokoukseen oli ilmoittautunut myös raittiusyhdistys Koitto, mutta sen edustaja ei tullut paikalle. Esimerkiksi sos.dem. naisliitosta olivat valmisteluissa olleet mukana kansanedustaja Miina Sillanpää ja toimittaja Lyyli Eronen, joka oli myös osuustoimintaväkeä. Naisliitto ei kuitenkaan ilmoittautunut eikä osallistunut perustavaan kokoukseen.³

Puhetta johti Väinö Voionmaa ja sihteerinä toimi Mikko Ampuja. Sisällissodan jäljiltä työväenliike oli edelleen alamaissa, mutta nousu ja uusi voimien kokoaminen oli alkanut. Sitä oli kuvastanut jo Työväen Urheiluliiton perustaminen tammikuussa 1919. Tämä TSL:n perustava viisikko edusti vahvistuvaa työväenliikkeen järjestökokonaisuutta. SDP:n jäsenmäärä oli vuoden 1919 lopulla noin 67 000. Nuorisoliitossa oli arviolta 18 000 jäsentä, ja KK:n kokonaisjäsenmäärä oli noin 120 000. Luonnollisesti luvuissa oli jonkin verran päällekkäisyyttä.⁴

Sihteeri löytyy Turusta

Voionmaa toimi liiton puheenjohtajana aina elämänsä loppuun, vuoteen 1947 saakka. Pari vuosikymmentä oli varapuheenjohtajana Yrjö Räisänen. Muut ensimmäisen toimikunnan jäsenet olivat 12. syyskuuta 1919 kokoontuneen ensimmäisen edustajiston valitsemina Mikko Ampuja, Olavi H. Puro, Taavi Tainio ja J.H. Vehkamäki. Lisäjäseninä olivat Julius Ailio, Hjalmar Eklund ja Lyyli Eronen (myöh. Takki).⁵

Liiton ensimmäiseksi sihteeriksi löydettiin sanomalehdentoimittaja, lehtori Hjalmar Eklund Turusta. Lehtimies Yrjö Räisänen kiinnitti huomionsa turkulaiseen kollegaansa sivistysasioita pohdittaessa ja ilmeisesti kuulosteli alustavasti päätoimittajan mahdollisuuksia ammatinvaihtoon. Eklundille yllätyksenä itse Väinö Voionmaa saapui pian liiton perustamisen jäl-

keen, syyskuun 1919 alkupäivinä Demokraatin toimitukseen tiedustelemaan Eklundilta, kiinnostaisiko tätä ryhtyä liiton sihteeriksi syyskuun puolivälistä alkaen. Epäroinnin jälkeen Eklund suostui.

Myöhemmin Hjalmar Eklund muisteli tuota tapaamista. Hän oli päässyt hyvin alkuun uudella urallaan sanomalehtimiehenä, mutta arveli kuitenkin olevansa enemmän hyödyksi työväenliikkeelle uuden sivistysjärjestön tehtävissä. Työt alkoivat varsinaisesti maanantaina 22. syyskuuta 1919, kun liiton toimikunta kokoontui Sirkuskadulla puoluetöimiston tiloissa, Työväen sanomalehtiosakeyhtiön talossa. Kuu-kausipalkka oli aluksi 1 500 markkaa (laskennallisesti vajaat 600 euroa).⁶

Hjalmar Magnus Eklund syntyi Turussa vuonna 1880. Hän valmistui ylioppilaaksi vuonna 1899 ja filosofian maisteriksi vuonna 1903. Sen jälkeen hän opiskeli matematiikkaa ja filosofiaa Göttingenin ja Leipzigin yliopistoissa. Vuodesta 1906 alkaen hän toimi matematiikan ja luonnontieteiden opettajana, aluksi Porissa. Lisäksi hän toimi ainakin vuonna 1917 nuorempana lehtorina Turun ruotsinkielisessä klassillisessa lyseossa. Mainittakoon, että lyseon rehtori oli tohtori N. R. af Ursin. Eklund asui vaimonsa Signen (o.s. Vilskman) kanssa Museonpuiston varrella. Puoliso oli lehtorina samassa koulussa.

Jussi Pikkusaari on korostanut, että Eklund oli ”katsomuksellisesti kiinnostunut” ja toimi ylioppilasyhdistys Prometheuksen jäsenenä. Hän kirjoitti muun muassa artikkeleita uskonnoista ja niiden kehityksestä. Kiintoisa yksityiskohta on, että Eklund toimi Oskari Tokoin senaatin asettaman uskonnonvapauskomitean jäsenenä.⁷

Turku 1918

Ennen kuin Hjalmar Eklund liittyi Turun ruotsinkieliseen työväenyhdistykseen huhtikuussa 1917, hänelle oli kertynyt kokemusta sosialidemokraattisessa nuorisoliikkeessä, paikallisessa ruotsinkielisessä nuorisoklubissa. Proletaarisemmat järjestötoverit haukuskelivat häntä ja

eräitä muitakin maisterisozialisteiksi. Näin tapahtui etenkin, kun Eklundilta julkaistiin mallittista toimintaa puolustavia ja väkivaltaa vastustavia kirjoituksia paikallisissa lehdistä maras-joulukuussa 1917 ja tammikuussa 1918.⁸

Kun kumous vuoden 1918 puolella alkoi, Eklund lupautui aatteellisin perustein ja velvollisuudentuntoisesti niihin tehtäviin, joihin häntä pyydettiin. Hän toimi Turun punaisessa kunnallishallinnossa helmikuun neljänestä huhtikuun 11. päivään saakka. Hän ei lähtenyt kaiken päättyessäkään pakoon.

Rahatoimikamarin jäsenenä hän yritti osaltaan huolehtia siitä, että kaupungin raha-asiat pysyivät järjestyksessä ja että muun muassa hätäaputoihin riitti varoja. Lisäksi hän oli taksoitus- eli verotuslautakunnan jäsen, kaupunginvaltuustoa vastanneen työväenvaltuuston jäsen ja maaliskuusta alkaen myös Turun ja Porin läänin ”suurten tulojen verotuslautakunnassa”. Toimissaan hän pyrki kertomansa mukaan hiltsemään kumouksellista toimintaa.

Matemaatikkona Eklund pyynnöstä laski ja hahmotteli uutta, progressiivista kunnallisverotuksen mallia.⁹ Tällainen yksityiskohta näytti painavan huomattavan paljon nopeasti muodostetun valtiorikosoikeuden 39. osaston oikeudenkäynnissä Turussa heinäkuussa 1918. Ehkä raskauttavaa oli sekin, että Eklund kävi Helsingissä saakka esittelemässä mallia Kullervo Mannerin johtamalle kansanvaltuuskunnalle. Oikeudessa vatsakatarrin vaivaamaan Eklundiin suhtauduttiin asiakirjojen perusteella ankarasti; hänen omilla perusteluillaan tai tarkoilla selvityksillään ei ollut lieventävää vaikutusta, ei myöskään millään porvarillisten henkilöiden todistuksilla, ei rahatoimikamarin edustajan lausunnollakaan.

Eklundin olisi syyttäjän mielestä ”sivistyneenä miehenä pitänyt olla täysin selvillä tekemänsä rikoksen laadusta”, kun hän lähti täydellisesti kannattamaan ”valtiopettureita”. Hänenlaisiaan maistereita ei ollut punaisen puolen kunnallishallinnossa koko maassa montaa. Ehkä sekin heijastui puheiden kovuudessa.

Tuomiota vaadittiin avunannosta valtiopetokseen, ja se Eklundille langetettiin 26. heinäkuuta 1918. Hänet tuomittiin viideksi vuodeksi kuritushuoneeseen ja olemaan sen jälkeen seitsemän vuotta vailla kansalaisluotamusta. Lisäksi häneltä vietiin mahdollisuus jatkaa opettajana lehtorin tehtävässä. Asia eteni valtiorikosylioikeuden käsittelyyn, ja siellä tuomio lyheni 19. elokuuta 1918 vankeuden osalta kahteen vuoteen kuritushuonetta.¹⁰

Vuosien kuritushuonetuomio supistui Hjalmar Eklundin – ja samalla TSL:n – onneksi ja monien muiden punavankien armahdusten tavoin lyhyeksi, ”vain” kuukausien mittaiseksi. Tuomio muutettiin ehdolliseksi 30. lokakuuta 1918. Kaikkiaan Eklund joutui istumaan puolisen vuotta lääninvankilan kivimuurien sisällä.

Julkisiin opettajan virkoihin ei punavangin ja valtiopetoksen leimalla enää ollut mitään asiaa, mutta vuoden 1919 alussa työt jatkuivat Turussa uuden sosialidemokraattisen *Demokraatti*-sanomalehden päätoimittajana. Lehti alkoi ilmestyä maaliskuun alussa. Sitten syyskuussa tuli houkutteleva kysymys siirtymisestä sivistystyön pariin.

”Syvästi harkitseva...”

Vaikka äidinkieleltään ruotsinkielisellä Eklundilla ei ollut aiempaa kokemusta sivistystyöstä ja vaikka hän oli hyvin vahvasti teoreettisesti suuntautunut, hän sai nopeasti alulle liiton käytännön toiminnan. Tässä auttoivat etenkin puheenjohtaja Väinö Voionmaa ja Kansanvalistusseuran johtohenkilö, maisteri Niilo Liakka, joka oli Voionmaan pitkäaikainen perheystävä ja sisaren aviomies. Liakka antoi henkilökohtaisesti käytännön neuvoja ja opastusta Eklundille. Työtehtävissä auttoi kaiketi myös ominaisuus, jota filosofian tohtori Johan Helo painotti, kun hän puolusti tuntemaansa Eklundia valtiorikosoikeudessa kesällä 1918. ”Minkäänlainen kiihottajan varjo ei häneen lankee”, Helo kirjoitti.

Hjalmar Eklund loi työllään vankan perustan Työväen Sivistysliiton käytännön toimin-

nalle. ”Hänen tieteellinen kouluutuksensa, syvästi harkitseva ja perusteellinen suhtautumistapansa asioihin antoi liiton käytännölliselle sivistys- ja opintotyölle sen vakaan ja syvälle tottuuksiin pyrkivän luonteen, joka jatkuvasti on ollut työllemme niin hedelmällinen ja arvonantoa tuottava”, arvioitiin Eklundia *Työläisopiskelijassa* vuonna 1930 hänen 50-vuotismerkkipäivänsä johdosta tehdyssä kirjoituksessa.¹¹

Hjalmar Eklund ei ollut pelkästään teoreettinen ajattelija, vaikka hän laatikin runsaasti muun muassa luonnontieteellisiä ja filosofisia artikkeleita eri julkaisuihin. Immanuel Kant oli hänen keskeisiä omia tutkimuskohteitaan; hän oli myös kansainvälisen Kant-seuran jäsen. Georg Henrik von Wrightin ja Eino Kailan arvioiden mukaan Eklund oli omana aikanaan hyvin merkittävä matemaattisen logiikan tuntija.¹²

Ruotsista alkuoppia

Jo heti alkuvaiheissa ajatus oli, että sihteeri Eklund lähtisi pian Ruotsiin opintomatalle tutustumaan veljesjärjestön, Arbetarnas Bildningsförbundin (ABF), toimintaan. ABF toimi hieman toisenlaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa, ja sillä oli jo takanaan useita vuosia, sillä se oli perustettu vuonna 1912. Voionmaa oli hyödyntänyt ABF:n sääntöjä, kun hän oli hahmotellut sääntöjä TSL:lle. Lippua laivamatkaa varten ei Eklundille kuitenkaan järjestynyt, koska ulkomaanpassia ei myönnetty ehdonalaisessa vapaudessa olleelle entiselle punavangille. Opintomatka Ruotsiin siirtyi, ja se toteutui lopulta kahden viikon mittaisena syys-lokakuun vaihteessa vuonna 1920.

Työväen Sivistysliitolla ei ollut käytössään omia tiloja. Aluksi se sai lainata ilmaiseksi *Suomen Sosialidemokraatin* päätoimittajan Hannes Ryömän tilavaa huonetta ja työpöydän kulmausta Sirkuskatu 3:ssa. Ryömän työskentelyaika huoneessa vaihteli paljon, mikä antoi työrauhaa. Joskus huonetta tarvittiin erilaisiin kokouksiin, ja silloin ”TSL:ää” eli Eklundia pyydettiin kohteliaasti siirtymään kokouksen ajaksi muualle, vaikka lähtemään kaupungille kävelyille.

Ryömälle löytyi talosta toinen työhuone hieman myöhemmin, ja samaan huoneeseen Eklundin kanssa asettui *Suomen Sosialidemokraatin* toimittaja Juhana Peräläinen loppusyksyllä 1919.¹³ Miesten työtehtävät olivat erilaiset, mutta luonnollisesti yhteistä keskusteltavaa riitti yhteiskunnasta ja politiikan alalta paljon, mikä oli molemmille hyödyksi. Lisäksi Peräläinen auttoi Eklundia suomen kielen knopeissa. Väinö Voionmaa poikkesi usein tapaamassa liiton sihteeriä.

Toukokuussa 1920 TSL:n toimisto sijoitui omiin vuokratiloihin, aluksi yhteen huoneeseen. Toimisto oli vuosien ajan Sirkuskatu 3:ssa, samassa paikassa, missä Uudenmaan sos. dem. piiritoimisto sijaitsi. Toimistoapulainen Hilja Halava muisteli toimistoa myöhemmin lämpimästi: ”Liiton hallussa oli huone ja keittiö, joka viimeksimainittu oli toimistoapulaisen työhuoneena ja samalla seurusteluhuoneena kahvia juotaessa. Kahvi myös keitettiin keittiön hellassa, joten kodikkuutta ei suinkaan puuttunut. Yhdessä piiritoimiston kanssa oli perustettu kahviosuuskunta, ja nämä yhteiset seurusteluhetket kiireellisen työn lomassa olivat kaikille mieluisia.”

Kahvihetket olivat joskus kuin opintokerhon kokouksia, sillä sihteeri Eklund – entinen tai ehkä oikeastaan ikuinen opettaja sekä matematiikan ja filosofian perusteellinen harrastaja – selosti hyvin mieluusti muillekin lukemiaan uutisia tieteenalojen uusista virtauksista. Aluksi laajemmat konekirjoitustehtävät teetettiin monistustoimistossa, mutta vähitellen kaikki siirrettiin TSL:n oman toimiston tehtäväksi, niin konekirjoitus kuin vahasmonistuksetkin.

Helmikuussa 1925 toimisto siirtyi uusiin tiloihin osoitteeseen Sirkuskatu 5 eli naapurisiin työväentalolle. Ovessa oli numero 24, ja toimisto käsitti nyt kaksi tilavaa huonetta. Se merkitsi myös runsaammin varastotilaa. Toimistoapulainen Hilja Halava muisteli myöhemmin uutta toimistoa: ”Koska talossa oli keskuslämmitys, ei meidän enää sydämenvahvistukseksi tarvinnut kantaa puita huoneiden lämmittämistä varten.”¹⁴

Syyskuussa 1920 liittoon palkattiin järjestäjäksi J. H. Vehkamäki. Vuoden 1924 alussa hänestä seurasi Arvi Hautamäki, jolla tuli olemaan hyvin pitkä taival työväenliikkeen sivistystehtävissä. Kummallekin, niin liiton sihteerille kuin järjestäjällekin, riitti tehtäviä ja matkatöitä.

Opintokerhotoiminta oli pitkään aivan keskeistä. Se edellytti sekä opastusta että opintojohtajien kouluttamista kerhojen tarpeisiin. Ensimmäisellä opintokaudella 1919–1920 kerhoja oli 70, ja niistä kymmenesosa oli ruotsinkielisiä. Kerhojen määrä kasvoi, ja kaudella 1921–1922 niitä oli jo 113. Tällöin 14 kerhoista oli ruotsinkielisiä. Ensimmäinen opintojohtajakurssi järjestettiin Helsingissä syyskuussa 1920.

Kerhotoiminnan lisäksi tarjolla oli luentoja sekä muita koulutustilaisuuksia. Kirjeopisto saatiin alulle vuonna 1921. Liiton toiminta kasvoi vuodesta toiseen, ja myös jäsenjärjestöpohja laajeni. Liiton sihteerillä riitti tekemistä.¹⁵

Eklund muisteli myöhemmin, että liiton toiminta oli alkuaikoina ”hapuilevaa ja heikkoa”. Liitolla oli sen perustamisvaiheessa ”niin vähän tarjottavana kerhoilleen: ei ollut opintokirjoja, ei ollut koulutettuja opintojohtajia eikä ollut kirjeopistoa aloittelevia kerhoja varten”. Oli vain yleisempiä ja joitakin yksityiskohtaisia neuvoja sekä kirjaluteloita. Mutta jo toisena työ kautena kerhotoiminta oli tehokkaampaa, mihin vaikutti erityisesti järjestäjä Vehkamäen palkkaaminen. Lisäksi Ruotsista saadut neuvot ja opetukset olivat avuksi.¹⁶

Ido ja esperanto

Hjalmar Eklund tunnettiin lämminhenkisenä ja aatteellisena sosialistina, henkilönä, jonka oma työpanos oli esimerkillisen suuri liiton käytännön toiminnassa. Hän oli pidetty luennoitsija niin työväen kursseilla kuin työväenopistojen tilaisuuksissa.

Eklundin eräs erikoisharrastus oli kansainvälinen apukieli ido. Hän laati sille jopa kieliopin. Eklund osallistui joulukuun 1919 puoluekokoukseen Turun eteläisen sos. dem. vaalipiirin edustajana. Hän oli valmistanut kokoukselle alustuksen, jonka mukaan maassa tarvittaisiin

kansainvälinen apukieli, jollaisia olivat esperanto ja ido. Puoluetoimikunnan puollosta huolimatta kokous hylkäsi ehdotuksen. Puheenvuoroissa viitattiin siihenkin, että koko asia saisi jäädä Eklundin itsensä hoidettavaksi.¹⁷ Ja niinhän se tavallaan jäikin, TSL:n kautta toteutettavaksi tai ainakin yritettäväksi.

Hilja Halava muisteli paljon myöhemmin, että liiton toimistossa laadittiin ja monistettiin sekä idon että esperanton kirjekurssit. Näin haluttiin tehdä tasapuolisuuden vuoksi, sillä ”liiton sihteeri [Eklund] oli vankka idisti, ja järjestäjä [Vehkamäki] uskoi vain esperanton menestymiseen”.¹⁸ Suomen-, ruotsin- ja saksan kielen sekä laskennon opetuskirjesarjat hankittiin sen sijaan Kansanvalistusseuralta. Tällainen yhteistyö sujui hyvin.

Arvi Hautamäki muisteli vuonna 1971 haastattelussa erästä toista Eklundin erikoista harrastusta. Aina vaalien lähestyessä matemaatikko Eklund ”suoritti tarkkoja todennäköisyyslaskelmia yökaudet niin kuin nykyinen tietokone, kuka voittaa ja kuinka paljon kukin ryhmä saa”. Yleisesti Hautamäki kyllä arveli, että Eklund oli toimissaan hieman epäkäytännöllinen.¹⁹

Hjalmar Eklund toimi TSL:n sihteerinä lokakuuhun 1926 saakka, jolloin hän muutti takaisin syntymäkaupunkiinsa Turkuun. Siellä hän toimi vakuutusyhtiö Sammon matemaatikkona. TSL:n sihteerinä häntä seurasi Työväen sanomalehtien tietotoimiston (TST) päätoimittaja, maisteri Pekka Railo.

Eklundin terveys alkoi vähitellen vakavasti reistailla, ja työ vakuutusmatemaatikkona päättyi vuonna 1933. Sittemmin hän joutui sairausvuoteelle. Hänen aikansa täyttyi vuonna 1937, vain 57-vuotiaana.

Nimimerkki P-o (toimittaja Lyyli Takki eli Pirkko) arvioi Hjalmar Eklundia *Työläisopiskelijassa*, TSL:n henkilökuvia-sarjan toisessa osassa sotavuonna 1943 seuraavasti: ”Niin, hän se oli liittomme agricola: oppe nyt vanha ja noori! Hän se loi sille sen kestävän, syvän ja avaran tiedollisen pohjan, jolle kaikkien jälkeentulevien on ollut hyvä ja selvä rakentaa. Suurelta osalta hänen ansiostaan TSL ’löi itsensä läpi’. Nimi-

merkki arvioi samalla varovasti, että ”kauniissa ihmisuskossaan” Eklund arvioi joskus aivan liian korkealle opetettaviensa vastaanottokyvyn ja heidän koko henkisen tasonkin. Maisteri Hjalmar Eklund oli kuitenkin suorastaan suurenmoinen vetäessään nuoria ja itseoppineita työläisiä mukaansa ”tiedon vuoripolkua yhä korkeammalle”.²⁰

Viitteet

- Halila, Aimo 1969. *Väinö Voionmaa*. Helsinki, Tammi 1969, esim. 158–160, 258–262; ks. myös Lähteenmäki, Maria 2014. *Väinö Voionmaa, puolue- ja geopoliittikko*. Vantaa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014, 84–93; Kalela, Jorma 1978. Työväen Sivistysliitto 1919–1979. Tutkimussuunnitelma. Helsingin Yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja 2/1978. Helsinki, Helsingin yliopisto, esim. 13–14; Eklund, Hjalmar 1924. Piirreitä Suomen työväenliikkeen valistustyöstä ennen kansalaisuutta. Teoksessa *Sosialidemokraattinen puolue 25 vuotta. Muistojulkaisu*. Helsinki, Sosialidemokraattinen puolueoimikunta, 273–284.
- Vehkamäki, J.H. 1929. TSL:n alkutaipaleelta. *Työläisopiskelija*, 6/1929.
- Perustavan kokouksen pöytäkirja julkaistu esim. *Työläisopiskelija* 8/1944; ks. myös Eklund, Hjalmar 1922. Työväen Sivistysliitto. Teoksessa *Työväen sivistystyö I*. Helsinki, Työväen Sivistysliitto.
- Ks. esim. Laakso, Mikko & Åberg, Veijo 2006. *Sosialismiin! Sosialidemokraattiset nuoret 1906–2006*. Helsinki, Sosialidemokraattiset Nuoret, 53, 65, myös 93; Soikkanen, Hannu 1975. *Kobti kansanvaltaa 1. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 Vuotta*. 1899–1937. Vaasa, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, 405; Suonoja Kyösti 1966. *Kuluttajat rakentavat 1. KK:lainen osuuskauppaliike 1916–1939*. Helsinki, Helsingin yliopiston osuustoimintainstituutti, 75; SDP:n puoluetilastot eri vuosilta.
- Halila, 261.
- Eklund, Hjalmar 1929. Eräitä muistelmia ensimmäiseltä kaudeltani TSL:n sihteerinä. *Työläisopiskelija*, 6/1929.
- Pikkusaari, Jussi 2014. *Työväen omaehtoisen sivistystyön aatteen kantavuus*. Työväen Sivistysliitto 1919–1999. Helsinki, Mediapinta, 76–77.
- Esim. Arbetet 24.11.1917 ja 5.1.1918; *Åbo Underrättelser* 22.12.1917.
- Ks. laskentamallista Piilonen, Juhani 1982. *Vallankumous kunnallisballinnossa. Punaisen Suomen historia 1918*. Väitöskirja. Helsinki, 267.
- Kansallisarkisto, digitaalinen arkisto, Valtionrikosylioikeuden aktit 1918–1918, akti 11596; ks myös Piilonen 268, 311, 316–317; Eklund 1929; *Arbetsblad* 10.1.1930. Aktiin sisältyy kuulustelupöytäkirjojen ohella runsaasti Eklundin ja monien muiden kirjoittamia selontekoja, vetoamuksia, sanomalehtileikkeitä, oiteita kirkonkirjoista sekä ajankohtainen lääkärinlausunto.
- Työläisopiskelija* 1/1930.
- Ks. Pikkusaari 77; ks. myös Eklund, H. 1916. *Russels antinomi och andra paradoxala motsägelser*. Åbo, Åbo Tryckeri och Tidnings aktiebolag.
- Ryömästä ja Peräläisestä ks esim. Wiksten, Erkki 1977. Sirkuskatu 3. Helsinki, 78–79, 85–86.
- Halava, Hilja 1939. Toimistomme ”alkutaipaleelta”. *Työläisopiskelija*, 8/1939.
- Ks. esim. Voionmaa, Väinö 1924. Työväen Sivistysliitto. Teoksessa *Sosialidemokraattinen puolue 25 vuotta. Muistojulkaisu*. Helsinki, Sosialidemokraattinen puolueoimikunta, 301–304.
- Eklund 1929, myös lainaukset.
- SDP:n puoluekokouksen 1919 pk 103, 202–204, kertomukset-liite 191–195.
- Työläisopiskelija*, 8/1939.
- Arvi Hautamäen haastattelu marraskuussa 1971, haastattelijana Heimo Huhtanen, Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmat.
- P-o [Pirkko, Lyyli Takki] 1943. *Filosofi. Työläisopiskelija*, 3/1943.